

A HARMADIK TANULMÁNYI LEVÉL

ASSISI SZENT FERENC IRATAI, LEGRÉGIBB ÉLETRAJZAI

A. BEVEZETÉS

Szent Ferenc esetében lehetséges az, hogy saját gondolataiból és írásaiból merítsünk, ezen kívül számos olyan életrajza maradt fenn, amely még az ő századában keletkezett.

Olvasás előtt felelj a következő kérdésekre:

Szent Ferenc milyen írásait ismered?

Szent Ferenc mely írásai ismertek leginkább Európában?

Kb. hány irata maradt fenn Szent Ferencnek?

B. ÁTTEKINTÉS

Ferenc iratainak egész sora maradt fenn, amelyek megismertetik szemléletét (regulák, végrendeletek, intelmek, levelek). Útmutatásai a testvérek és San Damianó-i szegény úrnők életformájával foglalkoznak; különböző címzetteknek szóló levelei prédikációinak folytatásai; imái a Szentírástól áthatott áhítatának kifejezései, ezeket részben a testvérek számára írta segítségül.

Egy szentről sem rendelkezünk annyi irodalmi forrással mint Szent Ferencről. Egy részük röviddel halála után keletkezett (1Cel); másik részük a Crescentius a Iesi által összegyűjtött emlékekből táplálkozik (3Társ, 2Cel, Legenda maior); harmadsorban említendők a XIV. század kezdetén keletkezett művek (A tökéleteség tükre, Fioretti).

Emellett vannak olyan források is, amelyek nem ferencesektől valók (Jacques de Vitry levelei 1216-tól és a pápai iratok, amelyek a ferences mozgalommal foglalkoznak).

Életének és gondolatainak rekonstruálásához iratai és legrégibb életrajzai összességének ismerete szükséges. Az életrajzok közül történelmi szempontból különösen értékes: Celanói Tamás Első életrajza, A három társ legendája és a Perugiai Legenda.

Rövidítések:

LM - Szent Bonaventura nagy életrajza Ferencről: Legenda maior

SC - Szent Ferenc eljegyzése a Szegénység Úrnőjével

1Cel - Celanói Tamás: Szent Ferenc első életrajza

2Cel - Celanói Tamás: Szent Ferenc második életrajza

PL - Perugiai legenda (Compilatio Assisiensis)

3Társ - A három társ legendája (Leó, Rufinus és Angelus elbeszélései a Rend keletkezéséről)

Giordano - Giordano da Giano testvér krónikája

TT - A tökéleteség tükre.

C. INFORMÁCIÓ

Ferenc megértése nem lehetséges az iratok alapos tanulmányozása nélkül. Ezeket összefüggésbe kell hozni a legrégibb életrajzokkal.

A rendek története azt mutatja, hogy a Regulák mellett az iratokhoz és a végrendeletekhez való visszatérés rendek a megújulásához vezetett.

1. Szent Ferenc írásai

a) Megmaradt írások

A Szent iratai latin nyelvűek, a Naphimnusz és a San Damianó-i nővéreknek írt intelmek kivételével, amelyek olasz nyelvűek.

A középkori forrásokból tudjuk, hogy Ferencnek más írásai is voltak, melyek azonban elvesztek.

b) Az iratok keletkezésének körülményei

Ferenc tudott írni-olvasni, bizonyos mértékig latinul is értett, ahogyan azt az iskolában a zsoldáros könyvből megtanulta. Megvannak kézirásos szövegei: A fölséges Isten dicsérete, Áldás Leó testvérnek, Levél Leó testvérnek. Írása gyakorlatlan és latinságán az olasz hatása érezhető.

Ferenc legtöbb művét az írásban járatos testvérekkel íratta le, az akkori népnyelven diktálta és egy latinul tudó testvér fordította le. Ezzel magyarázható a szövegek nyelvi csiszolatlansága (Pl.: Szent Ferenc végrendelete; Levél egy miniszterhez). Egyes szövegeket gondosan átdolgoztak, ez kitűnik nyelvi megformáltságukból is (Pl.: Az egész rendhez írt levél, A megerősített regula).

Néhány írás két formában maradt fenn. Ezekben a szövegeken Ferenc a következő módon dolgozott: először rövid változatát készítette és küldte el, azután átdolgozta és kiegészítette a szöveget (szentírási idézetekkel, új témákkal). Példája ennek a folyamatnak a Levél a hívókhöz első és második változata, A meg nem erősített regula (1Reg), melyet elsőnek mondanak.

c) Az írások keletkezési ideje

Az írások keletkezési ideje sok esetben megállapítható. A levelek legnagyobb része az 1220-as évekből származik; a Végrendelet, a Naphimnusz, a Szent Klára nővéreihez intézett írás a Szent utolsó éveiből, A meg nem erősített Regula 1221-ből, a végső regula 1223-ből származik. Az imaszövegek legtöbbje nem köthető dátumhoz.

d) Az írások sajátosságai

A Szent iratai 3 csoportra oszthatók:

Útmutatók (regulák, Testamentum, Intelmek), **levelek** és **imák** (a regulákba és a levelekbe dicséretet és imákat iktatott be).

Az útmutatókban Ferenc azt az életformát fogalmazza meg, amelyet követnek. Ezekben konkrét szituációkra utal. Sok szövegből következtethetünk a testvérek helyzetére.

Az iratok a bibliai szövegeket aktualizálják. Ez alkalmazható a testvéreknek írt Regulára is.

Néhány részletet a Szentírásból kiemelt, később ez a szöveg növekedett, újabb szövegrészeket csatolt hozzá. Így keletkezett A meg nem erősített regula, amely elsőnek is mondatik. A megerősített Regula (1223-ban) rövidítés és átdolgozás eredménye, amely megfelelt az egyházi kívánalmaknak és a hivatalos pápai elismerést is elnyerte. Az eredeti regula az Evangéliumból táplálkozik és az Evangélium szerinti életre akar elvezetni.

Az Írásból vett szavak képezik az Intelmek alapját is, amelyekben Ferenc népies és egyszerű nyelven rövid magyarázatot ad az Írás egyes helyeihez.

Testamentumában utoljára hív meg az Evangélium szerinti életre.

Az Útmutatókhoz a következő iratok tartoznak: figyelmeztetések, regulák, Szent Klára nővéreinek adott végakarát, a nővérekhez intézett intelmek, a tökéletes örömről szóló tollbamondása.

A leveleket azért írja, hogy a Úr szavainak jó illatát továbbadja (Az összes hívekhez intézett levél). Ezzel a formulával helyettesíti prédikációit, mikor élőszóban nem tudott prédikálni. Így ad útmutatást az Eucharisztia tiszteletére és leveleinek terjesztését kívánja.

Ha útmutatásai közvetlen környezetéhez szólnak, Ferenc emlékezteti a hívőket (a vezeklő mozgalom ferences részét, a későbbi harmadrendet, a Világi Rendet), a népek vezetőit, a papokat kötelességeikre, megmutatja, milyennek kell lennie a keresztény életnek a világban.

Ferenc a következőknek írt levelet: Szent Antalnak, a hívőkhöz (két változatban ismert), a klerikusokhoz (az Úr teste iránti tiszteletről), az örökhöz (custodes), a népek vezetőihez, egy miniszterhez, az egész rendhez.

Nem maradtak épségben a következő iratok (töredékek): A bolognai polgárokhoz, Franciaországi testvéreihez, Jakoba úrnőhöz, Szent Klárához.

Az **imákat** és **hymnusokat** Ferenc új formában írta. Az által ismert zsoltárokból új imát szerkesztett, amely életkörülményeit, lelkiállapotát tükrözi. Nagy teret kapnak a Jelenések könyvéből vett dicsőítések és hálaadások. Ezekkel az imádságokkal Szent Ferenc új imaformát teremtett.

Szent Ferenc következő imáit ismerjük;

Az erények üdvözlése - Erüdv

A Boldogságos Szűz tisztelete - BszÜdv

A Miatyánk kifejtése - MKif

Dicséretek minden imaóra - DMI

Az Úr misztériumainak zsolozsmája - MZS

Buzdítás Isten dicséretére - BD

Ima a kereszttel - ImKer

A fölséges Isten dicsérete - FID

Naphymnus - Naph

A szegény úrnőknek adott buzdítás - SzUB

Áldásai közül a Leó testvérnek és Bernát testvérnek mondott áldás maradt fenn. Bár az iratok tartalom és forma szerinti csoportosítása az áttekinthetőség érdekében kívánatos, gondolnunk kell arra, a Szent legtöbb írása nem tartozik tulajdonképpen egy meghatározott irodalmi műfajhoz,

2. A leglégbibb életrajzi tudósítások

A Szentnek és társainak életformája olyan feltűnést keltett, hogy a francia püspök Jacques de Vitry 1216-ban tudósítást készített erről az egyházi életet fellendítő mozgalomról. Ferenc iratai mellett nemsokára több történet is született. A történetek olyan eseteket tartalmaznak, amelyekre az emberek felfigyeltek és vallásosságukban példának tekintették.

a) *Ferencről szóló elbeszélések*

A Szent halálát követő században az elbeszélések szóban terjedtek, majd később leírták őket.

(1) Első szakasz

Már 1228-29-ben, halála után két évvel elkészítették az első életrajzot. A legrégebbi gyűjtemény Celanói Tamás nevéhez fűződik (1Cel), aki bár nem volt szemtanúja Ferenc életének, mégis jó forrásokkal rendelkezett, de egyes fontos kérdésekről (pl. a rend fejlődése) nem szólt.

Az életrajzi mű tartalma;

rész:

1-13. fejezet - Ferenc ifjúságától a regula pápai jóváhagyásáig

14-19. fejezet - Ferenc és társai

20-30. fejezet - Csodálatos történetek és események

rész: A Szent betegsége, halála és temetése

rész: Szentté avatása és csodái.

Speyeri Julián életrajzot (1231-32-ben) és a szent dicsőségére verses officiumot (1232-35-ben) készített.

(2) Második szakasz

Az 1244. év az elbeszélések és adatok szempontjából igen fontos, mert ekkor Crescentius a Iesi minister generális felhívja a testvéreket, különösen a Szent egykori társait, hogy minden elérhető hírt gyűjtsenek össze Ferencről. Ferenc néhány társa leírja emlékeit Fioretti címmel (Szent Ferenc virágoskertje), és elküldi a minister generálisnak. A szemtanúk által összeírt anyag alkotja azt a

gyűjteményt, amelynek szerzőit nem ismerjük. A következő gyűjtemények különösen nevezeteseek, fontosak:

(a) (a) *Anonymus Perusinus gyűjteménye*

Szerzője nem ismert (ez a legősibb perugiai kézirat, ezért kapta ezt a nevet). A kutatók szerint a XIII. század közepén keletkezett. Azt mutatja meg, hogy Ferenc élete megfelel az Evangélium és az Egyház szellemének: a rend Isten irgalmából keletkezett, aki szőlőjébe munkásokat küld. Ferenc felfedezi az Evangéliumnak megfelelő életet, az Evangéliumot vándorprédikátorként hirdetve társaival fraternitásban élnek. Az Egyház elismeri ezt az életformát és támogatja a rend terjedését.

(b) (b) *A három társ legendája*

Ez a gyűjtemény azért kapta ezt a nevet, mert a kézirat elején egy levél volt, amelyből az tűnik ki, hogy ez a legenda Szent Ferenc három társától ered. Ez különösen értékes dokumentum Ferenc életének rekonstruálásához, ugyanúgy mint a Perugiai legenda. A három társ legendájának szerkezete olyan, mint az Anonymus Perusinus legendáé, de a kutatók álláspontja nem egyezik abban, hogy melyik szolgált eredeti modelleként.

Tartalom;

1-12. fejezet - A születéstől a regula jóváhagyásáig (sok erény a testvérek életéről, szeretetéről, kiszolgáltatottságukról)

13-16. fejezet - A prédikációs tevékenységről, a testvérek küldetéséről

17-18. fejezet - Szent Ferenc halála és szentté avatása

(c) (c) *Celanói Tamás második életrajza*

1244 után írta Celanói Tamás, amelyben Ferencet példaképként mutatja be, és erényeit állítja középpontba. Ez a mű erénykatalógus, erkölcsi és aszketikus céllal.

(d) (d) *Szent Bonaventúra - Szent Ferenc életrajza: Legenda maior*

A testvérek kezén forgó számtalan életrajz miatt a narbonne-i rendi káptalan felhatalmazta Bonaventúrát egy hiteles életrajz megírására, forrásul használva Celanoi első életrajzát és Speyeri Julián beszámolóját. Műve (melyet 1250-62 közt írt) a Szent életét üdvtörténeti jelentőségében tárja elénk. Munkájával a teológusok párizsi egyetemén folyó vitájának vetett véget, amely a koldulórendek létjogosultságát kérdőjelezte meg.

Tartalom:

1-4. fejezet - Ifjúságától a Regula jóváhagyatásáig

5-12. fejezet - A szent erényei

13-15. fejezet - Stigmatizáció, halála és szentté avatása

Hogy a Ferencről szóló vitáknak véget vessenek, s hogy a rend egységét megőrizték, 1266-ban kijelentették: Bonaventúra műve az egyedül hiteles életrajz, a régebbieket pedig meg kell semmisíteni. Ezekről azonban mégis maradtak fenn másolatok.

(e) (e) *Szent Bonaventúra Szent Ferencről írt kis életrajza: Legenda minor*

A zsolozsmához olvasmányul Bonaventúra egy rövidebb életrajzot is készített.

(3) Harmadik szakasz

Bár Bonaventúra életrajza kiszorította a többi, a szóbeli hagyomány tovább élt. Így továbbra is értékes elbeszéléseket gyűjtöttek össze és jegyzetek le.

(a) (a) *Perugiai Legenda (Compilatio Assisiensis)*

A hagyományok különös gyűjteménye ez. Száznál több elbeszélése történeti szempontból különösen értékes, mert szemtanúkra és társak elbeszélésére épül. Olyan elbeszélésekből áll, amelyek

összefüggés nélkül sorakoznak egymás után. Ez úgy mutatja be Ferencet, mint aki nem értett egyet a rend fejlődésével, hanem a ferences életforma eredeti impulzusait őrzi és az evangélium szerinti élet maradandó példája lesz.

(b) (b) A tökéletesség tükre

Elbeszélés-sorozat, amelynek keletkezési éve valószínűleg 1318. Elbeszélések az erényről (pl. Szent Ferenc tökéletes szegénységéről, felebaráti szeretetéről, alázatosságáról, stb.), melyek vita formájában íródtak és visszatükrözik az évszázad megosztottságát. Ez a legenda a ferences kutatásokat erősen befolyásolta (különösen P. Sabatier-t).

(c) (c) Fioretti (Virágocskák)

A XIV. században keletkezett gyűjtemény az Actus S. Francisci latin példájára vezethető vissza.

A Fioretti irodalmi jelentősége nagy. A Szent alakját nagy érzelemgazdagsággal ábrázolja, lelkiségét célzatosan mutatja be, de mint történetileg hiteles életrajzot óvatosan kell kezelünk, mert a csodákat hangsúlyozza az épületes történetekben.

(d) (d) A nem ferences források

A testvérektől származó történetek mellett a történelmi rekonstrukció számára fontosak azok a beszámolók, amelyek renden kívülálló személyektől származnak, mint például Jacques de Vitrytől, aki már 1216-ban hírt adott Ferencről; vagy Tomasso da Spalato-tólaki Bolognában hallotta Ferencet prédikálni; és Burghard-tól, aki szintén említést tesz Ferencről.

b) b) Az elbeszélések sajátosságai

Az elbeszélések gyűjteményét legendának nevezzük. A szó eredeti jelentése: „olvasandó” (a latin legere = olvasni igéből). Az elbeszélésekben Szent Ferenc életének figyelemre méltó eseményeire találunk, amelyekben példázatosan jelenik meg Ferenc életének evangélium szerinti, krisztusi formája. Az elbeszélések kezdetben nem kapcsolódtak egymáshoz. Amikor a gyűjtemény elkészült, az elbeszéléseket összefüggő történetté alakították át, s ha ez nem volt lehetséges, akkor bizonyos erények köré csoportosították.

A szövegek, mint példabeszédek Isten dicséretére és a szentek tiszteletére, az olvasók épülésére születtek (pl.: A három társ legendája), a „tökéletessé tükrét” (2Cel) adják. Ezek a szövegek elsősorban nem történelmi információk, hanem a ferences viselkedés mintái, amelyek a szegénység vándorprédikátorainak az erkölcsről, a hatalom elutasításáról szóló felfogását tükrözik, egyben erkölcsi tanítások történetek formájában. Így nemcsak bemutatják a Szentet, hanem az evangélium szerinti élet elévülhetetlen magyarázatai is.

A társak legrégebbi szövegei keresetlen stílusban, szándékosság nélkül hozzák közel az olvasóhoz a szöveg erkölcsi tartalmát, mely így még titokzatosabbá válik.

A Szent Ferencről szóló elbeszélések kezdetben élıszóban terjedtek, s ennek hordozzák is nyomait, nemcsak az eredeti körülményeket, hanem a terjedés idejét is. Így a rend további kibontakozását is bemutatják (pl. a szegénység ideáljával való küzdelem, a ferences ideál igazolása és a lelkipásztorkodás pozitív megítélése).

Ezeket az elbeszéléseket csak feltételesen lehet felhasználni a Szent élettörténetéhez. Ennek rekonstruálásához, egy esemény történetiségének igazolásához a kapott adatokat összevetni és mérlegelni kell. Ezek között különös értéket képviselnek Ferenc iratai és a ferences, valamint a nem ferences források. Mindegyik gyűjteménynek megvan a maga teológiai és hagiográfiai jelentősége. Megértésükhöz szükséges a műfajnak, a beszélő szándékának és a „Sitz im Leben”-nek figyelembevétele.

D. GYAKORLATOK FONTOS SZÖVEGEKKEL

1. Gyakorlat

Az összes hívekhez intézett levél két változatának (1LHív és 2LHív) összehasonlítása. Állapítsd meg:

- Hol hasonlítanak és hol különböznek;
- Melyik szöveg levélformájú;
- Milyen műfajokat, műfaji sajátosságokat, stílusjegyeket találsz bennük (pl: megszólítás, felkiáltás, felsorolás, stb.)?
- Milyen jelekből következtethetünk prédikációra?

2. Gyakorlat: Szent Ferenc levelei

- Rendezd el a leveleket a címzettek csoportjai szerint!
- Keresd meg Ferenc leveleinek célját, jellemezd a levelek végét!

3. Gyakorlat: A három társ levele - Greccio 1246 .aug. 11. (A háromtárs legendájának elején)

- Magyarázd meg a aláhúzott kifejezéseket:
csodálatos esetek; csodálatos változás; legenda; néhány virág

4. Gyakorlat

Olvasd el és hasonlítsd össze a 2Cel 10-et és a 3Társ 13-at!

Hasonlítsd össze a forrásokat:

1Cel 18; 2Cel 10; 3Társ 13; LM 2,1

Hasonlítsd össze őket: ki mit hoz, miben különböznek?

Ítéld meg ezeket a közleményeket, hogyan történhetett eredetileg az esemény, milyen lehetett San Damiano?

E. KONKRETIZÁLÁS

Írj Szent Ferenc leveleinek alapján egy saját levelet! (Talán vár is valaki egy ilyen személyes levélre!)

A levelek és testamentumok áldásokat tartalmaznak. Készíts el ezekkel az áldásokkal egy lapot! Készíts el a Leó testvérhez intézett áldás mintájára egy meditációs képet önmagad számára! Írd oda saját nevedet és rajzold oda saját képednek szimbólumát. (Lásd 10. ábra)

Áldjon meg téged az Úr és őrizzen meg téged;
mutassa meg neked arcát és könyörüljön rajtad.

Fordítsa feléd arcát és adjon neked békét.

Áldjon meg téged az Úr,

X testvér!

Tanuld meg Szent Ferenc egyik Neked tetsző imáját és imádkozd el naponta! Elmélkedj Szent Ferenc egyik vagy másik imájáról és vonatkoztasd a saját életedre, vagy jelenlegi helyzetedre!

F. ÉRTÉKELŐ KÉRDÉSEK

Szent Ferenc mely iratait ismeredi és milyen csoportokba lehet azokat besorolni?

Kikhez szólnak ezek az iratok?

Milyen időben?

Hogyan keletkeztek ezek az írások és mikor?;

A Szent irataiban hogyan, milyen terjedelemben szerepel a Szentírás?

Melyik a legrégebb életrajza Szent Ferencnek?

Milyen következményekkel járt, hogy Crescentius a Jesi megbízást adott a Szentről szóló emlékek összegyűjtésére?

Milyen következménye lett annak, hogy csak Szent Bonaventúra életrajzát forgathatták a testvérek;

Mondd el Celanói Tamás első életrajzának, A három társ legendájának és Bonaventúra életrajzának tartalmát!

Mit jelent a legenda?

Hogyan jöttek létre a gyűjtemények?

Mi a szándékuk?

Hogyan tükröződnek bennük a megírás idejének külső körülménye?

Milyen forrásokra kell támaszkodni Szent Ferenc életének rekonstruálásakor?